

BOSNA-HERSEK
DIŞ PAZAR
ÇALIŞMASI

GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI
AVRUPA BİRLİĞİ VE DIŞ İLİŞKİLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
TARIMSAL DIŞ PAZAR STRATEJİLERİ ÇALIŞMA GRUBU

EKİM 2017

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
GENEL BİLGİLER	2
GENEL EKONOMİK DURUM	2
TARIM SEKTÖRÜ	3
BOSNA-HERSEK'E YATIRIM	5
TÜRKİYE – BOSNA-HERSEK TARIMSAL DIŞ TİCARETİ	6
BOSNA-HERSEK İLE POTANSİYEL ÜRÜNLERİMİZDE DIŞ TİCARET DEĞERLERİ	9
SONUÇ	16
BOSNA-HERSEK İLE İLGİLİ RAPORLAR	16
KAYNAKLAR	16

GENEL BİLGİLER

Başkenti	Saraybosna
Resmi Dil	Boşnakça, Sırpça, Hırvatça
Devlet Başkanları	Dragan Çoviç (Başkan), Bakir İzetbegoviç (Üye), Mladen İvaniç(Üye)
Bakanlar Konseyi Başkanı	Denis ZVIZDIC
Bosna Hersek Federasyonu Tarım, Su ve Orman Bakanı	Semsudin DEDİC
Para Birimi	Bosna KM
Nüfus (Bin Kişi)	3.856
Müslüman Nüfus (Bin Kişi)	1.588
Kırsal Nüfus (Bin Kişi)	2.112
Türkiye'ye Uzaklık (Km)	1.272
Toplam Yüzölçümü (Km ²)	51.20
Bosna-Hersek'da Bulunan Türk Nüfusu	50.000
Serbest Ticaret Anlaşması	VAR
Tarım Alanında İşbirliği Anlaşması	YOK
Tarım Yürütme Komitesi	YOK

Kaynak: Dünya Bankası, CIA Factbook ve İİPDB

- Bosna-Hersek Balkan yarımadasında, Hırvatistan, Sırbistan ve Karadağ ile komşu bir ülkedir. Neum kasabası civarındaki 26 km'lik kıyı şeridi haricinde deniz ile bağlantısı bulunmamaktadır. Bosna bölgesi ülkenin kuzeyini ve yüzölçümünün 4/5' ini kaplar iken, Hersek güneyinde yer almakta ve yüzölçümünün 1/5'ini oluşturmaktadır.
- Bosna bölgesi 1463, Hersek ise 1483 yıllarında Osmanlı'ya bağlanmış ve 1521 yılında Bosna-Hersek sancağı oluşturulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu 1878 yılına kadar bölgeyi yönetmiş, bu dönemden itibaren Avusturya-Macaristan ve Yugoslavya'nın kontrolüne geçmiştir.
- Bosna-Hersek 1991 yılında eski Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. 1992-1995 yılları arasında gerçekleştirilen iç savaşın ardından yapılan barış anlaşması ile birlikte Sırp Cumhuriyeti ve Bosna-Hırvat Federasyonu'ndan seçilen Boşnak, Sırp ve Hırvat üyelerden oluşan üçlü başkanlık sistemi yürürlüğe girmiştir. Bu sisteme göre dört yıllık görev süresince seçilen üyeler sekiz ayda bir dönüşümlü olarak Başkanlık görevini yürütmektedir.
- Nüfusun %48'ini Boşnaklar, %37'sini Sırp ve %14'ünü Hırvatlar oluşturmaktadır. Bosnaca, Hırvatça ve Sırpça ülkede konuşulan dillerdir.
- Bosna-Hersek Şubat 2016'da Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik için başvuruda bulunmuş olup bu başvuru Eylül 2016'da kabul edilmiştir.

GENEL EKONOMİK DURUM

- Bosna-Hersek ekonomisi hala 1992-1995 yılları arası gerçekleşen iç savaşın yaralarını sarmaya çalışan bir geçiş ekonomisidir. 2015 yılı kişi başı yıllık ortalama hasıla (GSYH) 4.680\$ seviyesinde olup toplam GSYH 16 milyon \$ seviyesindedir.
- Ekonomi büyük ölçüde metal, enerji, tekstil, mobilya ihracatına bağlı olarak gelişmektedir. Özel sektör yavaşça gelişmekle birlikte doğrudan yabancı yatırımların 2007'den bu yana girişinde azalma gözlemlenmektedir.
- Bosna-Hersek Orta Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi'ne 2007 yılında katılmış olup bunun yanında Türkiye ve EFTA ülkeleri ile de serbest ticaret anlaşmasına (STA) sahiptir.

- Mayıs 2014’de ÷lkede gerçekleşen sel felaketinin ÷lkede yarattığı toplam hasarın 2,77 milyar \$ (toplam GSYH’nın %15’i) olduğu ifade edilmektedir.
- ÷lkenin en önemli ekonomik sorunları arasında işsizlik ve kayıtdıŐılık yer aldığı bildirilmektedir.

Bosna-Hersek, Dünya ve Türkiye’ye Ait Ekonomik Veriler

Ekonomik Veri		Yıl	Dünya	Bos-Hers	Türkiye
GENEL EKONOMİK VERİLER	Toplam GSYH (Milyon USD)	2015	73.502.341	15.995	718.221
	Kişi Başı GSYH (USD)	2015	10.005	4.198	9.130
	GSYH’nın Yıllık ArtıŐı (%)	2015	2,47	3,16	3,98
	Toplam İşgücü (Bin Kişi)	2014	3.384.194	1.497	28.361
	İŞsizlik Oranı (Çalışan Nüfusa %)	2014	5,93	27,90	9,2
	Enflasyon (%)	2015	1,44	0,00	7,67
	Mal ve Servis İhracatı (GSYH’ya Oranı %)	2015	29,14	33,90	27,96
	Doğrudan Yabancı Yatırım, Net (Milyon USD)	2015	2.111.080	267	16.899
GENEL TARIM VERİLERİ	Kırsal Nüfus Oranı (Toplam Nüfusa %)	2015	46,14	60,23	26,6
	Tarım Arazilerinin Oranı (%)	2013	37,73	42,15	49,92
	Tarımsal GSYH (Milyon USD)	2015	3.192.127	1.104	54.518
	Tarım Sektörü Çalışan Oranı (Toplam Çalışana %)	2014	-	-	19,7
	Ekilebilir Arazinin Toplam Araziye Oranı (%)	2013	10,85	19,73	26,73
	Gıda Üretim Endeksi (2004-2006=100)	2013	123	116,98	129,78

Kaynak:Dünya Bankası

TARIM SEKTÖRÜ

- Bosna-Hersek’in toplam yüzölçümünün yaklaşık yarısı (%50,3) tarım arazisi, %48,3’ü ise ormanlık alandır. Bununla birlikte tarım arazilerinin %45’i 300-700 yüksekliklerde orta kalite toprağa sahip tepelik araziler, %35’i ise düşük kalite toprağa sahip dağlık alanlardan oluşmaktadır. Bu araziler bahar ve yaz aylarında hayvan otlatmaya dolayısıyla besi ve süt hayvancılığı yapmak için daha uygun durumdadır.
- Bosna-Hersek’de tarım işletmelerinin büyük bir kısmı kendi ihtiyaçları için üretim yapan küçük aile işletmelerinden oluşmaktadır. ÷lkede ki tarım işletmelerinin yaklaşık yarısı 2 hektar (ha) ve daha küçük arazilere sahiptir. Kamu iŐtirakleri daha büyük kapasitelere sahip olmakla birlikte özelleŐtirme işlemlerinin tamamlanmaması nedeniyle bu iŐtiraklerden faydalanılamamaktadır.
- ÷lkede işlenen arazilerin %54 tahıl üretimi için kullanılmakta olup özellikle buğday ve mısır ön plana çıkmaktadır. Yem bitkileri ekilen alanların %29’unu, sebze bahçeleri ise %15’ini oluŐurmaktadır. Sanayi bitkileri toplam tarım arazilerinin sadece %2’sinde üretilmektedir.
- Tepelik alanlarda yer alan bahçelerde armut, erik, elma ve diğer meyveler üretilmektedir. Bunun yanı sıra 100 bin hektarlık Őaraplık üzüm üretimi de yapılmaktadır.
- Bosna-Hersek tarım için uygun iklim koŐullarına, toprak yapısına ve işgücüne sahip olmasına karŐın gıda ürünleri talebinin büyük çoğunluğunu ithalat ile karŐılamaktadır. Tarım sektörünün gelişimi önündeki en önemli engeller arasında sektörün teknolojik olarak yenilenmesi için gerekli finansal kaynaklara sahip olmaması ve komşu ÷lkelere göre tarım alanında daha düşük gümrük vergiler uygulamasına bağlı olarak tarım ürünlerinde ithalatın yaygın olması yer almaktadır.

Bosna-Hersek'in Temel Bitkisel Ürün Üretimi (Bin MT)

Ürünler	2010	2011	2012	2013	2014
Mısır	853.376	764.119	539.432	798.500	799.487
Diğer Sebzeler	483.962	460.000	480.000	480.000	503.420
Patates	378.707	412.696	299.935	371.140	300.408
Buğday	145.412	210.004	225.137	265.152	170.550
Erik	157.562	157.504	111.005	226.898	74.075
Lahana	80.689	72.391	62.079	69.622	59.972
Arpa	50.183	65.667	65.337	70.844	48.649
Elma	71.659	75.334	50.023	85.117	44.795
Tritikale	27.853	40.870	37.836	46.843	33.480
Kuru Soğan	37.156	39.909	32.890	39.739	33.346

Kaynak:FAOSTAT

Bosna-Hersek İşlenmiş Bitkisel Ürün Üretimi (Bin MT)

Ürünler	2010	2011	2012	2013	2014
Bira	90.783	87.047	88.695	82.339	79.504
Ayçiçek yağı	22.371	17.112	21.329	21.283	31.325
Şarap	4.504	3.354	3.061	4.163	7.524
Kolza tohumu yağı	8.492	1.056	5.814	2.953	3.166
Soya fasulyesi yağı	6.486	7.825	3.306	2.470	2.462
Margarin	554	145	150	175	150
Melas	1.418	76	12	0	60

Kaynak:FAOSTAT

- Bosna-Hersek'te hayvansal üretim toplam tarım üretiminin yaklaşık 1/3'ünü oluşturmaktadır. Ülkenin mera ve olatmaya uygun arazinin fazla olması özellikle süt üretimi için uygun koşullar oluşturmaktadır. Süt üretimi hem Bosna-Hersek Federasyonu hem de Sırp Cumhuriyeti tarafından en çok desteklenen hayvancılık sektörüdür.
- Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü'nün internet sitesine göre Bosna-Hersek'de 2016 yılında arıcılıkta Amerikan Yavru Çürüklüğü, büyükbaş hayvanlarda ise mavidil, bruselloz ve sığır löykozu görülmektedir.
- Ülkenin her yerinde bulunan akarsular küçük ve büyük kapasiteli balık çiftlikleri için uygundur. Özellikle alabalık ve sazan yetiştiriciliği gelişmiştir.

Bosna-Hersek Canlı Hayvan Varlığı (Bin Baş)

Canlı Hayvan Sayıları	2010	2011	2012	2013	2014
Tavuk	21.030	18.560	19.235	24.505	20.664
Koyun	1.046	1.021	1.004	1.020	1.025
Domuz	590	577	539	530	533
Sığır	462	455	445	447	444
Arı kovanı	367	382	384	393	392
Hindi	90	80	92	120	99
Keçi	64	65	65	69	74
Ördek	50	40	50	71	58
Kaz	25	20	24	39	30

Kaynak:FAOSTAT

Bosna-Hersek Temel Hayvansal Ürünler Üretimi (Bin MT)

Ürünler	2010	2011	2012	2013	2014
Tavuk yumurtası	714.945	628.141	701.650	722.972	723.181
Çiğ inek sütü	715.600	689.000	674.000	688.000	685.830
Tavuk eti	37.569	45.745	53.399	41.549	43.431
Çiğ koyun sütü	18.900	18.000	17.000	16.000	16.830
Sığır eti	23.390	22.424	22.900	16.415	11.429
Domuz eti	13.290	16.570	15.695	13.013	9.663
Bal	3.340	3.059	3.107	3.644	2.678
Koyun eti	2.001	2.331	2.270	1.468	1.484
İşlenmemiş inek derisi	3.496	4.452	4.317	3.289	
Sığır sakatı	17.076	16.302	15.555	9.506	

Kaynak:FAOSTAT

- 2014 yılında gerçekleşen sel felaketinin en çok zarar verdiği sektörlerden birisi de tarımdır. Felaketin tarım sektörüne verdiği zararın 256,5 milyon \$ seviyesinde olduğu hesaplanmaktadır. Sel felaketine bağlı olarak Bosna-Hersek'in tahıl üretimi %12, meyve üretimi %50, kanatlı hayvan popülasyonu %16,5, sığır popülasyonu ise %0,7 oranında azalmıştır. Bununla birlikte 2015 yılında olumlu hava koşulları sayesinde yaşanan zarar büyük ölçüde karşılanmıştır.

BOSNA-HERSEK'E YATIRIM

- Bosna-Hersek, Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olmak üzere iki yapıdan oluşması ve bu iki yapının yönetmelik, hukuk ve kuruluşlara ait farklılıklara sahip olması ve iki yapının vergilendirme ve standartlarının farklı olması yatırım açısından en önemli sorunlardan birisidir. Bu sorunu çözmek için tek market oluşturma çabaları mevcuttur.
- Ülke yatırım için önemli bir potansiyele sahip olmakla birlikte altyapı ve teknoloji bakımından geri kaldığı görülmektedir.
- Dünya Bankası verilerine göre Bosna-Hersek'de bir işçinin yaklaşık gelirinin 353,6 \$'dır.

TÜRKİYE – BOSNA-HERSEK TARIMSAL DIŞ TİCARETİ

Bosna-Hersek'in Genel ve Tarımsal Diő Ticareti (Milyon USD)

Yıllar	İhracat			İthalat			Diő Ticaret Dengesi		Diő Ticaret Hacmi	
	Genel	Tarım	%	Genel	Tarım	%	Genel	Tarım	Genel	Tarım
2014	5.892	420	7,12	10.990	1.866	16,98	-2.549	-747	7.212	1.024
2015	5.099	440	8,63	8.994	1.639	18,22	-2.799	-454	7.661	640
2016	5.327	503	9,45	9.130	1.667	18,26	-2.391	-498	6.250	778

Kaynak: TradeMap

Bosna Hersek'in Dünyadan Tarımsal İthalatında İlk 10 Ürün (Bin USD)

HS Kodu	HS Tanım	2012	2013	2014	2015	2016
020120	Sığır eti; diğer kemikli parçalar (taze/soğutulmuş)	26.426	51.706	74.657	78.047	75.494
220300	Biralar (malttan)	90.478	94.924	97.931	82.541	72.922
210690	Diğer gıda müstahzarları	71.372	74.511	80.510	68.554	70.012
100199	Buğday (makarnalık durum buğdayı hariç) ve mahlut; tohumluk olmayan	97.717	72.469	97.147	71.203	65.090
230990	Hazır diğer hayvan yemleri (perakende)	59.350	63.741	67.163	57.019	57.408
170114	Diğer kamış şekeri	88.561	87.126	38.251	36.520	53.001
100590	Mısır (diğer)	35.964	50.826	47.883	41.733	49.828
090111	Kahve (kafeini alınmamış, kavrulmamış)	64.522	52.191	49.949	47.151	46.186
151211	Ayçiçeği tohumu yağları; ham	14.742	30.453	29.797	34.358	46.030
240220	Tütün içeren sigaralar	71.473	57.974	46.793	38.327	38.379
DIĞER TARIM ÜRÜNLERİ		1.227.964	1.229.829	1.235.662	1.083.694	1.093.063
TOPLAM		1.848.569	1.865.750	1.865.743	1.639.147	1.667.413

Kaynak: Trademap

Bosna-Hersek'in Dünyaya Tarımsal İhracatında İlk 10 Ürün (Bin USD)

HS Kodu	HS Tanım	2012	2013	2014	2015	2016
151219	Ayçiçeği tohumu yağları (diğer)	33.143	37.223	34.783	30.734	44.105
081120	Ahududu, dut, siyah, beyaz ve kırmızı Frenk ve Bektaşı üzümü (dondurulmuş)	11.874	16.616	25.101	31.492	33.687
151211	Ayçiçeği tohumu yağları; ham	0	9.436	20.768	25.948	29.137
020130	Sığır eti; kemiksiz (taze/soğutulmuş)	0	0	3.855	35.903	28.087
040120	Süt, krema (katı yağ oranı % 1'i geçen %6'yı geçmeyen)	38.054	37.813	28.753	20.086	21.319
110100	Buğday unu/mahlut unu	3.769	3.974	4.582	4.954	21.267
100199	Buğday (makarnalık durum buğdayı hariç) ve mahlut; tohumluk olmayan	684	12.951	9.060	6.662	17.969

170199	Kimyaca saf sakkaroz ve diğer Őekerler	42.658	31.956	4.855	7.659	15.021
220210	Sular (tatlandırıcı, lezzetlendirilmiş) alkolsüz diğer içecekler (meyve suyu hariç)	11.366	14.648	13.800	11.233	14.161
190531	Tatlı bisküviler	15.141	19.460	18.676	15.630	12.717
DIĞER TARIM ÜRÜNLERİ		232.000	247.522	255.274	250.009	265.816
TOPLAM		388.689	431.599	419.507	440.310	503.286

Kaynak: Trademap

- Bosna-Hersek hem genel hem de tarım ticaretinde net ithalatçı konumundadır. Tarım ürünlerinin toplam ihracattaki payı yaklaşık %9, toplam ithalattaki payı ise %18 seviyesindedir.
- Bosna-Hersek diő ticarete serbest piyasa rejimine sahip olup başta Orta Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi ve AB olmak üzere birçok ülke ile serbest ticaret anlaşmasına (STA) sahiptir. Tarım ürünleri ticaretinde başlıca ortakları arasında Almanya, İtalya, Hırvatistan ve Sırbistan ön plana çıkmaktadır.
- Türkiye, Bosna-Hersek'in tarımsal ithalatının yaklaşık %1,7'sini, tarımsal ihracatının ise %40'ını karşulamaktadır.

Türkiye ile Bosna-Hersek'in Genel ve Tarımsal Diő Ticareti (Milyon USD)

Yıllar	İhracat			İthalat			Diő Ticaret Dengesi		Diő Ticaret Hacmi	
	Genel	Tarım	%	Genel	Tarım	%	Genel	Tarım	Genel	Tarım
2014	322	35	10,79	171	84	49,14	151	-49	494	119
2015	293	27	9,25	250	174	69,70	42	-147	543	201
2016	309	28	9,13	288	203	70,43	21	-175	597	231

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin Bosna-Hersek'e Tarımsal Ürün İhracatında İlk 10 Ürün (Bin \$)

HS Kodu	HS Tanım	2012	2013	2014	2015	2016
080550	Limon ve tatlı limon (taze/kurutulmuş)	1.829	2.277	2.073	1.934	2.721
170490	Kakao içermeyen diğer Şeker mamulleri	3.309	2.861	3.393	2.871	2.517
070200	Domates (taze/soğutulmuş)	2.034	2.231	2.882	1.288	2.221
190590	Diğer ekmekçi mamulleri	3.120	2.128	2.183	1.779	2.104
180690	Diğer ikolata, kakao içeren gıda müstahzarları	2.291	2.241	2.285	1.668	1.909
070960	Capsicum/pimenta cinsi meyveler (taze/soğutulmuş)	1.157	1.473	1.650	1.371	1.507
190219	Makarna; yumurtasız (pişirilmemiş)	1.986	2.010	2.135	1.658	1.348
210210	Canlı mayalar	1.368	1.721	1.789	969	980
020714	Horoz ve tavukların parçalanmış et ve sakatları (dondurulmuş)	2.131	2.104	2.208	1.597	907
190531	Tatlı bisküviler	1.621	1.476	1.279	1.000	876
DIĞER TARIM ÜRÜNLERİ		11.780	13.011	12.900	10.927	11.103
TOPLAM		32.624	33.533	34.777	27.062	28.195

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin Bosna-Hersek'den Tarımsal Ürün İthalatında İlk 10 Ürün (Bin \$)

HS Kodu	Ürün Tanımı	2012	2013	2014	2015	2016
151219	Ayçiçeği tohumu yağları (diğer)	801	9.792	20.887	25.166	44.708
020130	Büyükbaş hayvanlarının etleri; kemiksiz (taze/soğutulmuş)	0	0	4.671	52.314	41.551
151211	Ayçiçeği tohumu yağları; ham	0	6.819	22.575	40.713	39.498
110100	Buğday unu/mahlut unu	0	0	577	1.161	20.532
100199	Buğday (makarnalık durum buğdayı hariç) ve mahlut; tohumluk olmayan	0	10.445	14.589	5.396	20.229
100590	Mısır (diğer)	325	0	10.798	16.688	10.366
170240	Glikoz ve glikoz şurubu (kuru halde ağırlık; %20-%50 fruktoz içeren)	0	0	0	475	8.986
160250	Sığır cinsi hayvanlardan hazırlanmış madde ve konserveler	1.008	1.569	2.771	4.740	3.505
081120	Ahududu, dut, siyah, beyaz ve kırmızı Frenk ve Bektaşıüzümü (dondurulmuş)	478	57	1.602	2.364	2.988
151411	Rep, kolza, hardal yağı; ham (düşük erusik asitli)	0	0	0	2.285	1.999
DIĞER TARIM ÜRÜNLERİ		476	1.181	5.759	22.997	8.670
TOPLAM		3.087	29.863	84.229	174.300	203.030

Kaynak:TÜİK

- Bosna-Hersek ile tarım ticaretimiz son yıllarda artan bir seyir içerisindedir. Özellikle 2014 yılından itibaren tarım ticaretimiz negatif bir denge içerisindedir. Bosna-Hersek tarımsal ihracatımızda 76., tarımsal ithalatımızda ise 15. sırada yer almaktadır.
- İhracatımızda yaş meyve, gıda ürünleri ve tavuk eti ön plana çıkarken, ithalatta Ayçiçek yağı, sığır eti ve buğday unu ağırlık göstermektedir.
- Bosna-Hersek ile 2003 yılında yürürlüğe giren STA ülkemizden bu ülkeye ihraç edilen tüm ürünlerde gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin kademeli olarak azaltılması ile 2007 yılından itibaren tümüyle kaldırılmıştır. Bosna-Hersek'ten ithalatta ise bazı canlı hayvanlar, et ve et ürünleri hariç tüm ürünlerde gümrük vergileri kaldırılmıştır. Bu açıdan Bosna-Hersek STA, Türkiye'nin en çok taviz verdiği STA özelliğini taşımaktadır.
- Bosna-Hersek'in 2014 yılında yaşıadığı sel felaketinin ardından Bakanlar Kurulu kararı ile Bosna-Hersek'ten 15.000 ton kırmızı et ithalatına yönelik tarife kotası temin edilmiştir.

BOSNA-HERSEK İLE POTANSİYEL ÜRÜNLERİMİZDE DIŞ TİCARET DEĞERLERİ

Beyaz Et ve Beyaz Et Ürünleri		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
160239	Diğer kümes hayvanlarından hazırlanmış madde ve konserveler	2.954	0	80.800	0,00
020714	Horoz ve tavukların parçalanmış et ve sakatatı (dondurulmuş)	782.935	907	39.064	2,32
020726	Hindilerin parçalanmış et ve sakatatı (taze/soğutulmuş)	1.232	0	13.634	0,00
020712	Horoz ve tavukların parçalanmamış etler (dondurulmuş)	1.678.941	340	10.557	3,22
020713	Horoz ve tavukların parçalanmamış etler (taze/soğutulmuş)	17.352	0	7.073	0,00
TOPLAM		2.656.891	1.265	161.600	0,78

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Yumurta		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
040721	Tavuk yumurtaları (taze) (Gallus domesticus türü); kuluçkalık olmayan, damızlık olmayan	1.487.437	0	2.911	0,00
040719	Kuş ve diğer kümes hayvanlarının yumurtaları; kuluçkalık	172	0	1.254	0,00
040891	Kuş ve kümes hayvanlarının kabuksuz yumurtaları; kurutulmuş	121	0	1.242	0,00
040729	Kuş ve diğer kümes hayvanlarının yumurtaları (taze); kuluçkalık olmayan, damızlık olmayan	1.120	0	803	0,00
040811	Kuş ve kümes hayvanlarının yumurta sarıları (kurutulmuş)	10	0	303	0,00
TOPLAM		1.721.979	0	10.263	0,00

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Süt ve Süt Ürünleri		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
040690	Diğer peynirler	282.376	71	140.485	0,05
210500	Dondurma ve yenilen diğer buzlar	181.461	123	56.102	0,22
040120	Süt, krema (katı yağ oranı % 1'i geçen %6'yı geçmeyen)	38.321	1	42.710	0,00
040310	Yoğurt (konsantre edilmiş)	23.276	58	40.855	0,14
040150	Süt, krema (%10 <katı yağ =< %21, konsantre edilmemiş, katkısız)	33.307	0	40.360	0,00
TOPLAM		1.448.056	457	509.582	0,09

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Fındık		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
080222	Fındık (kabuksuz)	6.220.708	4.280	6.948	61,60

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Turunçgiller		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
080510	Portakal (taze/kurutulmuş)	950.392	3.611	43.879	8,23
080520	Mandarin, klemantin, viking vb. (taze/kurutulmuş)	1.628.229	2.407	30.457	7,90
080550	Limon (Citrus limon, Citrus limonum) ve tatlı limonlar	1.446.896	10.834	30.058	36,04
080540	Greyfurt ve pomelo (taze/kurutulmuş)	458.124	2.519	5.088	49,51
TOPLAM		4.483.641	19.372	109.482	17,69

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Kuru Üzüm		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
080620	Üzüm; (kurutulmuş)	2.342.583	2.463	5.098	48,32

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Kiraz ve Vişne		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
080921	Vişne (Prunus cerasus) (taze)	2.442	0	697	0,00
080929	Kiraz (taze)	761.350	0	261	0,00
081210	Kiraz, vişne (geçici konserve edilmiş)	52.395	0	5	0,00
TOPLAM		816.187	0	963	0,00

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Kayısı		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
080910	Kayısı (zerdali dahil) (taze)	174.969	68	1.931	3,53
081310	Kayısı (zerdali dahil) kurutulmuş	1.546.499	1.448	1.530	94,65
TOPLAM		1.721.468	1.516	3.461	43,81

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Bakliyatlar		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
071333	Adi fasulye (beyaz fasulye dahil) (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmıő)	27.714	47	34.789	0,13
071310	Bezelye (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmıő)	91.385	0	1.414	0,01
071340	Mercimekler; kabuksuz (kuru)	1.062.261	95	680	13,95
071339	Diğer fasulyeler; kabuksuz (kuru)	4.200	23	308	7,33
071320	Nohut; kabuksuz (kuru)	119.814	28	169	16,41
TOPLAM		1.321.822	194	37.475	0,52

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Bitki Tohumları		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
120991	Sebze tohumları	81.726	6	18.051	0,03
100191	Buğday (makarnalık durum buğdayı hariç) ve mahlut; tohumluk	47.356	0	9.994	0,00
120929	Diğer yem bitkilerinin tohumları	5.091	0	4.740	0,00
120921	Yonca tohumu	2.306	0	3.398	0,00
100310	Arpa; tohumluk	2.522	0	2.177	0,00
TOPLAM		2.843.853	393	119.126	0,33

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Su Ürünleri		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
160414	Ton balıkları/orkinoslar ve torikler-müstahzar ve konserve (bütün/parça)	0	0	37.047	0,00
160420	Hazırlanmış/konserve edilmiş diğer balıklar	78.228	114	29.580	0,38
160413	Sardalya/palatika/çaça balıkları-müstahzar ve konserve (bütün/parça)	326	3	26.862	0,01
030366	Berlam balıkları; dondurulmuş	0	0	16.609	0,00
160220	Hayvanların karaciğerlerinden konserveler	43	0	12.526	0,00
TOPLAM		5.717.933	516	360.102	0,14

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Baharatlar		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
090422	Biberler (Capsicum ve Pimenta cinsi); ezilmiş veya öğütölmüş	20.777	34	9.483	0,36
090412	Karabiber (ezilmiş/öğütölmüş)	6.493	8	3.862	0,22
091091	Diğer baharatların karışımlar	7.055	6	3.124	0,18
090411	Karabiber (ezilmemiş/öğütölmemiş)	994	0	3.045	0,01
091099	Diğer baharatlar	494.028	171	1.587	10,80
TOPLAM		675.291	243	25.873	0,94

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Değirmencilik Ürünleri		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
110100	Buğday unu/mahlut unu	4.775.329	93	107.093	0,09
110710	Malt (kavrulmamış)	0	0	24.427	0,00
110313	Bulgur ve irmik; mısırdan	249.806	0	9.400	0,00
110812	Mısır nişastası	185.036	153	6.761	2,26
110311	Bulgur ve irmik; buğdaydan	104.121	1	5.394	0,02
TOPLAM		5.719.735	258	166.288	0,16

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Hazır Gıdalar		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
210690	Diğer gıda müstahzarları	1.779.253	1.128	364.959	0,31
190590	Diğer ekmekçi mamulleri	1.740.718	11.314	119.090	9,50
190190	Süt, peynir vb. ile hububat esaslı karışım ve mamuller	26.243	140	44.256	0,32
210410	Çorbalar, et suları ve müstahzarları	239.551	250	41.830	0,60
190410	Hububat/hububat ürünlerinden kabartılmış/kavrulmuş gıda mamulleri	112.488	268	38.935	0,69
TOPLAM		6.819.437	22.838	710.571	3,21

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Çikolata ve Kakaolu Ürünler ile Diğer Atıőtırmalıklar		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
180690	Diğer çikolata, kakao içeren gıda müstahzarları	1.649.435	10.395	176.136	5,90
190531	Tatlı bisküviler	1.520.161	6.252	154.589	4,04
180632	Kakao müstahzarları (kalıp/dilim/çubuk)-dondurulmamış	305.315	1.450	122.171	1,19
180631	Gıda müstahz.; kakao/çikolata içeren doldurulmuş, kalıp dilim/çubuk halde	0	0	104.032	0,00
170490	Kakao içermeyen diğer şeker mamulleri	1.853.502	14.951	88.674	16,86
TOPLAM		7.373.666	38.600	774.611	4,98

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Meyve Konserveleri, Jöle, Marmelat ve Reçeller		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
200811	Yer fıstığı konserveleri	25.150	55	16.649	0,33
200819	Diğer sert kabuklu meyve ve karışımlarının konserveleri	3.802.240	2.006	16.472	12,18
200799	Diğer reçel, jöle, marmelat, meyve püresi ve pastları	1.459.149	994	10.646	9,33
200899	Diğer meyve, yemiş, bitki parçaları konserveleri	43.172	23	7.226	0,32
200860	Kiraz (vişne dahil) konserveleri	59.195	0	2.739	0,00
TOPLAM		5.557.649	3.108	64.063	4,85

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Bitkisel Yağlar		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
151219	Ayçiçeği tohumu yağları (diğer)	3.015.666	232	188.481	0,12
151211	Ayçiçeği tohumu yağları; ham	709	0	155.380	0,00
330210	Yiyecek/içecek sanayinde kullanılan koku veren karışımlar	188.665	52	57.774	0,09
151710	Margarin (sıvı margarin hariç)	427.715	552	55.842	0,99
151620	Bitkisel yağlar vb. fraksiyonları	863.625	227	29.615	0,77
TOPLAM		5.869.209	1.826	591.398	0,31

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Tütün Ürünleri		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
240220	Tütün içeren sigaralar	2.119.893	27	252.946	0,01
240319	İçilen sigara, pipo ve diğer tütünler (Nargile tütünleri hariç)	464.507	1	16.478	0,01
240120	Tütün (tamamen/kısmen sapları koparılmıő, damarı çıkarılmıő)	6.870	0	14.741	0,00
240110	Tütün (saplı, damarlı)	2.114.256	0	5.736	0,00
240391	Homojenize/yeniden tertip edilmiş tütün	144	0	3.369	0,00
TOPLAM		4.743.549	30	293.795	0,01

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

Tarım Makinaları		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
843629	Kümes hayvancılığına mahsus diğer makine ve cihazlar	161.090	1.256	12.256	10,25
848390	Transmisyon mili, krank, kovan, diőli kutuları vb. parçaları	212.968	166	12.079	1,37
842481	Tarla/bahçe ziraatına mahsus pülverizatörler	104.357	303	10.436	2,90
843229	Diğer tırmık, kültivatör, ot ayıklama, çapalama makineleri	58.781	196	9.907	1,98
843390	Hasat makinelerine ait taksam; parçalar	148.375	133	7.094	1,87
TOPLAM		2.697.093	6.045	102.737	5,88

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

BOSNA-HERSEK'NİN TARIMSAL İTHALATINDAKİ İLK 20 ÜRÜN İÇERİSİNDE TÜRKİYE'NİN PAYI

HS Kodu ve Tanımı		2012-2016 Türkiye'nin Dünyaya İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Türkiye'nin Ülkeye İhracatı (Bin \$)	2012-2016 Ülke'nin Dünyadan İthalatı (Bin \$)	Türkiye'nin Oranı (%)
220300	Biralar (malttan)	284.224	1	438.796	0,00
100199	Buğday (makarnalık durum buğdayı hariç) ve mahlut; tohumluk olmayan	99.196	0	403.626	0,00
210690	Diğer gıda müstahzarları	1.779.253	1.128	364.959	0,31
020120	Sığır eti; diğer kemikli parçalar (taze/soğutulmuş)	263	0	306.330	0,00
230990	Hazır diğer hayvan yemleri (perakende)	566.655	60	304.681	0,02
170114	Diğer kamış şekeri	0	0	303.459	0,00
090111	Kahve (kafeini alınmamış, kavrulmamış)	694	1	259.999	0,00
240220	Tütün içeren sigaralar	2.119.893	27	252.946	0,01
100590	Mısır (diğer)	105.076	0	226.234	0,00
410150	Sığır (buffalo dahil) ve at cinsi hayvanların ham post ve derileri (ağırlık; >16kg.)	1.088	0	202.740	0,00
151219	Ayçiçeği tohumu yağları (diğer)	3.015.666	232	188.481	0,12
230400	Soya fasulyesi yağı üretimiinden arta kalan küspe ve katı atıklar	95.185	0	183.321	0,00
010229	Sığırlar; damızlık olmayan	98	0	179.839	0,00
220290	Diğer sular (tatlandırıcı, lezzetlendirilmiş)	205.704	1.275	178.717	0,71
180690	Diğer çikolata, kakao içeren gıda müstahzarları	1.649.435	10.395	176.136	5,90
151211	Ayçiçeği tohumu yağları; ham	709	0	155.380	0,00
190531	Tatlı bisküviler	1.520.161	6.252	154.589	4,04
220210	Sular (tatlandırıcı, lezzetlendirilmiş) alkolsüz diğer içecekler (meyve suyu hariç)	463.094	1.397	149.325	0,94
040690	Diğer peynirler	282.376	71	140.485	0,05
160100	Etten, sakatattan/kandan yapılmış sosisler vb. ürünler	115.225	2	133.982	0,00
TOPLAM		86.877.640	162.491	9.232.445	1,76

(Türkiye verileri: TÜİK, Bosna-Hersek verileri: Trademap)

SONUÇ

- Bosna-Hersek tarım ürünü arzının talebin yaklaşık yarısını karşılaması, tarımsal ithalatın ihracattan 3 kat fazla olması gibi nedenlerin yanı sıra Türkiye ile yıllar boyunca süren iyi ilişkiler, coğrafi ve kültürel yakınlık gibi etkenler ülkeyi önemli bir pazar haline getirmektedir.
- Türkiye ile olan STA iki ülkeye de tarım ürünleri açısından kolaylıkla pazara girebilme imkanı sağlamaktadır.
- Bununla birlikte halkın yaklaşık %60'ının kırsal alanda yaşaması, bu nüfusun 1/3'ünün kendi ihtiyaç duyduğu gıda ürünlerini üretmesi, yüksek işsizlik ve alım gücünün düşük olması nedeniyle tüketicinin gıda ürünlerinde kalite yerine fiyatı ön plana koyması Bosna-Hersek'i dış pazar açısından olumsuz etkilemektedir.

BOSNA-HERSEK İLE İLGİLİ RAPORLAR

KAYNAKLAR